

Suvi Ahokas

SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS PERHETAUSTAN YHTEYDESTÄ KOULUKIUSAAMISEEN

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintyö
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Suvi Ahokas: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus perhetaustan yhteydestä koulukiusaamiseen
Kandidaatintyö
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteen ja kulttuurin tiedekunta
Toukokuu 2021

Koulukiusaaminen on ilmiönä laaja ja moniulotteinen. Aiheen parissa onkin tehty paljon aikaisempaa tutkimusta eri näkökulmista ja myös perhetaustan yhteyttä koulukiusaamiseen on tutkittu maailmanlaajuisesti. On havaittu, että perhetaustalla on vaikutusta koulukiusaamisen ilmentymiselle sekä kiusaamiseen liittyviin rooleihin. Tämän tutkielman tarkoitus oli kartoittaa perhetaustan ja koulukiusaamisen yhteyteen liittyvää aikaisempaa kirjallisuutta sekä koota näiden pohjalta vastauksia kysymyksiin, miten perhetausta on yhteydessä koulukiusaamiseen sekä miten kiusaamisen roolit ilmenevät riippuen perhetaustasta. Perhetaustan tekijöiksi rajautui perherakenne sekä sosioekonominen tausta. Koulukiusaamisen rooleissa huomioitiin kiusatun, kiusajaan, kiusaaja-kiusatun sekä ulkopuolisen roolit.

Koska tutkittavasta aiheesta löytyi paljon aikaisempaa kirjallisuutta, tutkimusmenetelmäksi valikoitui systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Aineiston haun sekä kolmivaiheisen seulonnan jälkeen tämän tutkielman tutkimusaineistoksi valikoitui kymmenen vertaisarvioitua tieteellistä julkaisua, jossa tutkittiin koulukiusaamisen ja perhetaustan yhteyttä sekä tarkasteltiin myös kiusaamisen rooleja riippuen perhetaustan tekijöistä. Tutkimusaineistot olivat kerätty eri puolilta maailmaa ja suurin osa tutkimuksista oli toteutettu empiirisenä tutkimuksena erilaisten kyselylomakkeiden avulla.

Keskeisimpinä tutkimustuloksina ilmeni, että perhetaustalla on vaikutusta koulukiusaamisen ilmentymiselle ja erityisesti heikko sosioekonominen tausta sekä yksinhuoltajuus ovat tekijöitä, jotka altistavat koulukiusaamiselle. Heikko sosioekonominen tausta sekä yksinhuoltajuus altistavat sekä kiusaajana toimimiselle että kiusatuksi joutumiselle. Ehjällä perhetaustalla saattaa puolestaan olla kiusaamista ehkäisevä vaikutus. Mielenkiintoisena ilmiönä nousi esille myös sukupuolten välinen eroavaisuus yksinhuoltaja perheessä, jossa isän alhainen koulutustaso tai työttömyys oli altistava tekijä kiusaamiselle, mutta äidin koulutustasolla tai työllisyystilanteella ei nähty olevan yhtä lailla merkittävää vaikutusta. Sukupuolten välinen eroavaisuus nousi esille myös yksinhuoltajaperheessä, jossa erityisesti vain äidin kanssa asuminen altisti kiusatuksi joutumiselle. Kiusaamista havaittiin myös ilmenevän erityisesti yhteisöissä, joissa vallitsee ekonominen epätasa-arvo.

Avainsanat: perhetausta, sosioekonominen tausta, perherakenne, koulukiusaaminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Taustaa	4
2	PERHETAUSTA JA KOULUKIUSAAMINEN	7
2.1	Perhetausta.....	7
2.1.1	<i>Sosioekonominen asema</i>	8
2.1.2	<i>Perherakenne</i>	8
2.2	Koulukiusaaminen.....	9
2.2.1	<i>Kiusaamisen roolit</i>	11
3	TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ	13
3.1	Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	13
3.2	Tutkielman aineisto ja valintakriteerit	14
4	KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET	18
4.1	Miten perhetausta on yhteydessä koulukiusaamiseen?	18
4.2	Millaisena koulukiusaamisen roolit ilmenevät riippuen perhetaustasta	20
5	POHDINTA	22
	LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Koulukiusaaminen on aihe, joka on usein esillä niin median kentällä kuin ihmisten keskusteluissa. Erityisesti joulukuussa 2020 Koskelan henkirikostapauksen jälkeen koulukiusaaminen on ollut pinnalla, sillä 16-vuotiaan nuoren surman taustalla epäilläänkin poliisin mukaan olleen pitkään jatkunutta kiusaamista (Kirsi 2021). Kyseessä on vakava ilmiö, joka tulisi aina ottaa vakavasti ja johon olisi syytä puuttua välittömästi. Jotta osaisimme ennaltaehkäistä ja estää koulussa tapahtuvaa kiusaamista paremmin, on meidän myös ymmärrettävä laajasti syitä, jotka saattavat altistaa kiusaamiskäyttäytymiselle tai kiusatuksi joutumiselle.

Yleisesti koulukiusaaminen on laajasti tutkittu ilmiö niin Suomessa kuin ulkomaillakin (esim. Salmivalli 1998; Jansen, Veenstra, Ormel, Verhulst & Reijneveld 2011; Chung 2018). Koulukiusaamisen ollessa niin monisyinen ilmiö, on sen tiimoilta yhtä lailla monia erilaisia näkökulmia sekä kysymyksiä, joiden kautta kiusaamisen ilmiötä voidaan tutkia. Myös kehittynyt tieto- ja viestintäteknologia on haastanut koulukiusaamisilmiötä sekä laajentanut sitä toimikenttää, jossa koulukiusaamista tai kiusaamista ylipäätään voi tapahtua.

Koulukiusaamisella voi olla varsin kauaskantoisia vaikutuksia kiusatun elämään. Koulumaailmassa kiusaamisen vaikutukset voivat näkyä kiusatun elämässä esimerkiksi ahdistuksena, koulupelkona tai psykosomaattisina oireina (Salmivalli 1998, 113). Oppilas voi esimerkiksi kokea erilaisia fyysisiä kiputiloja tai kouluun menemisen pelko voi saada oppilaan teeskentelemään sairasta, jotta saisi jäädä kotiin. Tällaista psykosomaattista oireilua voi olla kotipuolella vaikea yhdistää ensimmäisenä koulukiusaamiseen, joten koulukiusaamista ei välttämättä osata tunnistaa ja näin ollen siihen ei välttämättä puututa ajoissa.

Vaikka on selvää, että kiusaamisella on aina vaikutuksia kiusaamisen uhrin, Salmivalli (1998, 113) nostaa kuitenkin esille, että kiusaamisen vaikutuksia on vaikea määritellä tarkasti, sillä on vaikea sanoa, johtuuko kiusaamisen uhrin

ahdistus kiusaamisesta vai onko uhrin ahdistuneisuus ja huono itsetunto ollut alkuperäisenä syynä kiusatuksi joutumiselle. Kiusaamisella voidaan kuitenkin nähdä olevan vaikutuksia uhrin itsetuntoon.

Tässä tutkielmassa tulen käsittelemään koulukiusaamista siitä näkökulmasta, millaisia vaikutuksia perhetaustalla on koulussa tapahtuvan kiusaamisen ilmentymiselle. Aikaisemmassa kirjallisuudessa on havaittu perhetaustalla olevan yhteyttä nuorten psyykkiseen hyvinvointiin (Torikka, Kaltiala-Heino, Rimpelä, Marttunen, Luukkaala & Rimpelä 2014; Amato & Keith 1991; McLaughling, Costello, Leblanc, Sampson & Kessler 2012; Bøe, Øverland, Lundervold & Hysing 2011). On havaittu esimerkiksi, että jo korkealla ollut masennuksen esiintyvyys on entistään suurempi niillä nuorilla, joiden vanhemmat ovat matalasti koulutettuja sekä työttömiä (Torikka ym. 2014). Kuten Salmivalli (1998, 113) nostaa esille, voi kiusaaminen aiheuttaa kiusatulle erinäisiä psyykkisiä oireita. Näin ollen herää kysymys siitä, voiko myös samat perhetaustaan liittyvät tekijät, jotka ovat yhteydessä nuorten yleiseen psyykkiseen pahoinvointiin, olla yhteydessä myös koulukiusaamiseen.

Perhetaustan ja nuorten psyykkisen hyvinvoinnin yhteyden lisäksi tutkimusta on tehty maailmanlaajuisesti myös perhetaustan ja koulukiusaamisen yhteyden osalta (Due, Merlo, Harel-Fisch, Damsgaard, Holstein, Hetland, Currie, Gabhainn, de Matos & Lynch 2009). Eri tutkimusten välillä tutkimustuloksissa on havaittavissa pientä vaihtelua riippuen siitä, mistä päin maailmaa aineisto on kerätty. Tästä syystä onkin oleellista tarkastella, millaisia tuloksia aikaisemmissa tutkimuksissa on jo aiheesta saatu sekä miten nämä tulokset vaihtelevat riippuen siitä, mistä ja miten aineisto on kerätty. Tämän tutkielman tarkoitus on koota keskeisimpiä tutkimustuloksia perhetaustan tekijöiden ja koulukiusaamisen yhteyden välillä sekä tarkastella sitä, miten ja millaisilla perhetaustan tekijöillä on yhteyttä kiusaamiseen sekä miten tämä ilmenee kiusaamisen rooleissa.

Tässä tutkielmassa tulen tarkastelemaan perhetaustasta kahta eri tekijää; sosioekonomista taustaa sekä perherakennetta. Staksen ”Mikä lapsiamme uhkaa?” -raportin mukaan lapsiperheiden tuloerot olivat kasvaneet, asumiskulut nousseet sekä taloudellinen asema heikentynyt 1990-luvulla (Bardy, Salmi & Heino 2001). Yksittäisellä asuinalueella saattaa olla isoja eroja sekä epätasa-arvoisuutta sosioekonomisten tekijöiden suhteen. Näin ollen lapset ja nuoret saattavat tulla kouluihin varsin erilaisista lähtökohdista. Perherakenne sekä

sosioekonominen tausta kulkevat hieman käsikädessä, sillä köyhyys on yleisempää yksinhuoltajien keskuudessa verrattuna kahden vanhemman kotitalouksiin (Mukkila, Ilmakunnas, Moisio & Saikkonen 2017).

Kuten aiemmin mainittu, on perhetaustan ja koulukuusaamisen yhteydestä tehty jokseenkin paljon aikaisempaa tutkimusta. Siitä syystä tämä tutkielma on toteutettu systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Tutkielmani aineisto muodostuu jo olemassa olevasta kirjallisuudesta, jossa perhetaustan yhteyttä koulukuusaamiseen on tutkittu. Tutkimukseni tavoitteena onkin selvittää, miten kuusaaminen ilmenee riippuen oppilaan perhetaustasta.

Tässä tutkielmassa käyttämäni tutkimuskysymykset ovat:

- Miten perhetausta on yhteydessä koulukuusaamiseen?
- Millaisena koulukuusaamisen roolit ilmenevät riippuen perhetaustasta?

2 PERHETAUSTA JA KOULUKIUSAAMINEN

2.1 *Perhetausta*

Käytän tutkielmassani käsitettä perhetausta määrittämään, minkälaisesta perheestä lapsi tai nuori on kotoisin. Kuten aikaisemmin toin esille, on perhetaustalla todettu olevan merkitystä lasten hyvinvointiin. Outi Simiö (2016) tuo väitöskirjassaan esille, että perhetaustalla ja sosioekonomisella tekijöillä on usein vaikutusta lapsen tulevaisuuteen. Esimerkiksi sosioekonomisten tekijöiden on havaittu olevan ylisukupolven periytyviä, jolla tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi korkeammin koulutettujen sekä hyvätuloisten vanhempien lapset tulevat myös tulevaisuudessa todennäköisemmin olemaan itse korkeammin koulutettuja sekä hyvätulaisia.

Perhetaustaa voidaan lähestyä monestakin eri näkökulmasta. Perhetaustan ja koulukiusaamisen välistä yhteyttä tutkiessa on tarkasteltu esimerkiksi perheen sosioekonomista taustaa ja perherakennetta (esim. Fu 2013; Chung 2018; Jansen 2012), vanhempien omia nuoruuden kiusaamiskokemuksia (Allison 2014) sekä perheen etnisyyteen tai rotuun liittyviä seikkoja (esim. Williams 2013; Plenty & Jonsson 2017). Näiden lisäksi aikaisemmissa tutkimuksissa nousee esille vanhempien kasvatuksellisten, asenteellisten sekä emotionaalisten resurssien vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin tai koulukiusaamisen ilmentymiseen (esim. Chung 2018; Shetgiri 2012; Lereya, Samara & Wolke 2013).

Tässä tutkimuksessa perhetaustan tarkastelu painottuu keskeisimmin perheen sosioekonomisen asemaan sekä perherakenteeseen. Näkökulma rajautui näihin kahteen, sillä sosioekonominen tausta ja perherakenne linkittyvät jokseenkin toisiinsa ja monissa aikaisemmissa tutkimuksissa olikin huomioitu perhetaustan tekijöinä sekä sosioekonominen tilanne että perherakenne.

2.1.1 Sosioekonominen asema

Tilastokeskus (1989) määrittelee sosioekonomisen asema kuvaavan yksilön asemaa yhteiskunnassa, joka perustuu henkilön sosiaalisiin ja taloudellisiin ominaisuuksiin. Yksilön sosioekonomista asemaa verrataan siis aina suhteessa yhteiskuntaan. Sosioekonomisen aseman määrittämiseksi yksilöt on jaettu työssäkäyviin ja työttömiin, joista työssäkäyvät on vielä jaoteltu erikseen yrittäjiin sekä palkansaajiin (Tilastokeskus 1989).

Sosioekonomisia ryhmiä voidaan myös nimetä sosiaaliryhmien tai sosiaaliluokkien avulla. Tällöin puhutaan ilmiöstä, jossa tietyn ihmisryhmän jäsenillä on eri määrä voimavaroja hyvinvointinsa edistämiseen, kuten rahaa, valtaa, tietoa sekä muilta saatavaa arvostusta. Näiden edellä mainittujen voimavarojen perusteella yksilöt ja osajoukot erottuvat toisistaan, kun tarkastellaan sosioekonomisia eroja. (Koivusilta 2017, 9-10.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsen ja nuoren perheen sosioekonomista asemaa vanhempien koulutustason, työllisyystilanteen sekä varallisuuden kautta. Rajaukseni pohjautuu aineistosta esille nousseisiin tuloksiin.

2.1.2 Perherakenne

Perherakennetta voidaan yleisesti tarkastella erilaisten perhetyyppien avulla. Perhetyypin luokittelussa huomioidaan puolisoiden siviilisääty, lapset tai lapsettomuus sekä yhden vanhemman perhe (Tilastokeskus 2017). Tässä tutkielmassa tarkastelen perherakennetta yhden vanhemman, ydinperheen, uusperheen sekä erikseen vielä sateenkaariperheen näkökulmista. Ydinperheellä viitataan perheeseen, jossa perheen muodostavat lapsi tai lapset sekä lasten molemmat vanhemmat. Uusperheessä lapset eivät ole puolisoiden yhteisiä, mutta lapsia voi olla sekä toisella että molemmilla puolisoilla. Sateenkaariperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa lapsen vanhemmista yksi tai useampi kuuluu sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön (Sateenkaariperheet ry). Myös sateenkaariperheen määritelmässä voidaan käyttää samaa perhetyyppien luokittelua, jossa tarkastellaan puolisoiden siviilisäätyä, lapsia ja lapsettomuutta sekä yhden vanhemman perheitä.

Edellä mainittujen perhetyyppien lisäksi perherakenteen tarkastelussa on tässä tutkielmassa huomioituna myös erinäisissä sijaishuollon muodoissa asuminen, kuten esimerkiksi lastenkodissa tai sijaisperheessä asuminen. Lastensuojelulaissa sijaishuolto määritellään lapsen tai nuoren hoidon ja kasvatuksen järjestämistä jossakin kodin ulkopuolella (LastSL 9:49 §).

2.2 Koulukiusaaminen

Kiusaamisen ilmiötä on haasteellista määritellä, sillä kiusaaminen on yhteydessä myös asenteisiin, kuten siihen, kuinka kiusattu itse kokee kiusaamisensa tai miten muut yhteisössä olevat suhtautuvat kiusattuun. Yleisesti kuitenkin koulukiusaaminen voidaan ymmärtää toimintana, jossa jokin oppilas joutuu yhden tai useamman oppilaan toimesta sellaisen toiminnan kohteeksi, joka on häntä loukkaavaa, vahingoittavaa ja/tai syrjivää, eikä hän kykene itse puolustautumaan. Tällaista toimintaa voi olla esimerkiksi yksin jättäminen, nimittely, töniminen tai lyöminen. Käytännössä kiusaaminen käsittää siis kaikenlaisen toiminnan, jolla pyritään loukkaamaan tai satuttamaan toista. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, MLL 2017.)

Kiusaamisen määritelmässä keskeistä on myös jatkuvuus. Koulukiusaamisessa kyse on toiminnasta, jossa oppilas joutuu toistuvasti yhden tai useamman oppilaan kiusaamisen kohteeksi (MLL 2017). Yksittäinen nimittely tai yksin jättäminen ei välttämättä vielä ole kiusaamista, mutta jo muutaman kerran toistettuna oppilas voi kokea tulleeensa kiusatuksi. Kiusaamisen määritelmässä käytetty jatkuvuuden ja toistuvuuden vaatimus on myös herättänyt kyseenalaistamista, sillä ei ole tarkkaa määritelmää sille, kuinka pitkään jatkuvaa tai kuinka toistuvaa kiusaamisen tulisi olla, jotta voidaan puhua kiusaamisesta (Hamarus 2008, 12). Yleisesti kiusaamisen määritelmää hankaloittaa se, että kiusaaminen on aina henkilön subjektiivinen kokemus.

Hamarus (2008, 12) nostaa esille epätasapainon, joka liittyy kiusaamisen määritelmään. Tällä hän viittaa kiusaamisen uhrin joutuvan fyysiseen, psyykkiseen tai sosiaaliseen alakynteen kiusaajaansa nähden. Fyysisellä epätasapainolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kiusattu on selkeästi kiusaajansa heikompi, kuten pienikokoisempi. Psykkisessä epätasapainossa

kiusaaja on usein esimerkiksi sanavalmiimpi, äänekkäämpi tai käyttäytyä alistavasti kiusattua kohtaan. Sosiaalinen epätasapaino kiusaamistilanteessa voi ilmetä esimerkiksi niin, että kiusaajalla on ystäviä ympärillään, mutta kiusattu on täysin yksin.

Kiusaaminen on aina sidoksissa yhteisöön sekä siinä vallitseviin asenteisiin sekä käyttäytymismalleihin (MLL 2017). Sen lisäksi kiusaaminen on aina jokaisen henkilökohtainen kokemus. Tästä syystä se, mikä on jollekin toiselle leikkiä, voi tuntua toiselle kiusaamiselta. Mahdollista voi myös olla se, ettei kiusattu osaa tunnistaa itseensä kohdistuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa varsinaisena kiusaamisena. Mikäli toisten oppilaiden toimesta tapahtuvasta vahingoittavasta käyttäytymisestä on tullut niin usein toistettua toimintaa, voi siitä syntyä kiusatulle uusi normaali. Tällöin jatkuva kiusaaminen on ikään kuin osa kiusatun tavallista kouluarkea ja siihen voi olla haastava puuttua. Kiusaaminen on kuitenkin toimintaa, joka on tarkoituksenmukaista, sillä kukaan ei kiusaa toista tiedostamattaan (Hamarus 2008, 12).

Kiusaamista voidaan jakaa eri tavoin, kuten epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen. Epäsuorassa kiusaamisessa kiusaaminen saattaa tapahtua enemmän piilossa, kuten esimerkiksi selän takana pahan puhumisena, kun taas suora kiusaaminen ilmenee usein konkreettisina näkyvinä negatiivisina tekoina kiusattua kohtaan, kuten esimerkiksi fyysisenä väkivaltana tai nimittelynä (Hamarus 2008, 45). Toinen tapa jaotella kiusaamista on fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kiusaaminen.

Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan jonkinlaista fyysistä väkivaltaa kiusattua kohtaan. Se voi olla esimerkiksi tönimistä, potkimista tai lyömistä. Tällaisesta kiusaamisen muodosta voi kiusatulle jäädä selviä ruhjeita, kuten haavoja tai mustelmia, jonka vuoksi kyseiset kiusaamistilanteet ovat helpommin todistettavissa. Psyykinen kiusaaminen ilmenee usein sanoilla ja eleillä tapahtuvana toimintana. Psyykinen kiusaaminen voi ilmetä suorana kiusaamisena, kuten haukkumisena, pilkkaamisena tai uhkailuna, mutta myös juorujen levittely tai selän takana puhuminen voi olla epäsuoraa psyykkistä kiusaamista. Sosiaalisessa kiusaamisessa keskiössä ovat oppilaiden väliset vuorovaikutus- sekä ystävyysuhteet. Tällaista toimintaa on esimerkiksi syrjiminen ja porukan ulkopuolelle jättäminen. (Hamarus 2008, 45–53.)

Vaikka kaikkia syitä kiusaamiskäyttäytymisen takaa ei voida aina selittää, on silti aikaisemmissa tutkimuksissa löydetty tiettyjä taustatekijöitä, jotka voivat altistaa kiusaamiselle, esimerkiksi tässäkin tutkimuksessa huomioidut perhetaustaan liittyvät tekijät. Suomalaistutkimuksessa on havaittu, että kiusaamisesta raportoineet nuoret eivät kokeneet kuuluvansa niin vahvasti koulu yhteisönsä ja kokivat muita vastanneita enemmän olevansa yksinäisiä (Markkanen ym. 2021). Kiusaaminen nuorten keskuudessa voi myös liittyä sanattomiin sääntöihin ja hierarkioihin oppilaiden välillä sekä tietynlainen poikkeavuus ja erilaisuus voidaan nähdä yhteisössä paheksuttavana. Markkasen ym. tutkimuksen (2021) mukaan myös hyvällä koulumenestyksellä voidaan nähdä olevan kiusaamiselle altistava vaikutus.

Koulukiusaamisen ehkäisemistä vastaan on kehitelty erilaisia ohjelmia, joita kouluissa hyödynnetään. Yksi tällaisista kiusaamisen vastaisista toimenpideohjelmista on Turun yliopistossa kehitetty KiVa Koulu -ohjelma, joka on Suomessa käytössä yli 900 koulussa ja ohjelmaa käytetään myös muualla maailmassa (KiVa Koulu). KiVa Koulu -ohjelmaa tarkastelevassa tutkimuksessa havaittiin, että pitkäjänteisempi pysyminen mukana ohjelmassa oli yhteydessä kiusaamisen harvempaan esiintymiseen kouluissa (Sainio ym. 2020).

2.2.1 Kiusaamisen roolit

Kiusaamisprosessiin liittyviä rooleja voidaan jakaa eri tavoin. Aikaisemmassa kirjallisuudessa, joka tutkii kiusaamista psykologian näkökulmasta, on jaoteltu roolit kiusaajaan, uhriin sekä kontrolliryhmään. Kontrolliryhmällä tarkoitetaan oppilaita, jotka eivät ole osallisena kiusaamiseen tai toimivat jollakin tapaa kiusatun eduksi. Tällaisesta käytöksestä käytetään termiä prososiaalinen käytös. Kuten yleisesti sosiaalisissa rooleissa, ei kiusaamisessakaan olevat roolit ole persoonallisuuden piirteitä tai pysyviä ominaisuuksia. (Salmivalli 1998, 51-52.) Näin ollen tietyssä sosiaalisessa ympäristössä tai yhteisössä oppilas voi saada erilaisen roolin kuin toisessa ympäristössä tai yhteisössä. Hän voi esimerkiksi olla tietyssä koulussa kiusaajana, mutta koulua vaihtaessa joutuakin itse kiusatuksi. Tässä tutkielmassa roolit, jonka mukaan kiusaamista jaottelen, ovat kiusattu, kiusaaja, kiusaaja-kiusattu sekä ulkopuolinen.

Kiusatulla tarkoitetaan oppilasta, joka on yhden tai useamman oppilaan vahingoittavan käytöksen uhri. Kiusaaja puolestaan on aktiivisena toimijana jonkin toisen oppilaan tahallisessa vahingoittamisessa. Kiusaaja-kiusattu -rooli (bully-victim) nousee esille aineistossa. He eroavat niin sanotuista ”puhtaista” kiusaajista sekä uhreista siten, että osallistuvat itse kiusaamiseen, mutta ovat itse myös kiusaamisen uhreina (Dewar 2017). Viimeinen rooli, joka myös nousee osassa aineistossa esille, on ulkopuolinen (uninvolved). He ovat oppilaita, jotka ovat ulkopuolisia kiusaamisesta, eivätkä näin ollen ole itse kiusaajia tai kiusaamisen uhreja.

Kiusaamisen rooleja on aikaisemmassa kirjallisuudessa määritelty myös eri tavoin. Salmivalli (1998, 52) jakaa kiusaamisprosessissa olevan rooleissa uhri, kiusaaja, apuri, vahvistaja, puolustaja sekä ulkopuolinen. Uhrilla tarkoitetaan tässäkin yhteydessä kiusattuja ja kiusaajalla luonnollisesti sitä osapuolta, joka aloittaa itse kiusaamisen sekä saattaa myös yllyttää tai pakottaa muitakin toimintaan mukaan. Apuri on kiusaajan apuna toimiva henkilö, joka ei varsinaisesti aloita kiusaamista, mutta osallistuu kuitenkin kiusaamiseen mukaan. Vahvistaja toimii ikään kuin taustalla antaen myönteistä palautetta kiusaajalle esimerkiksi nauramalla mukana. Puolustaja on henkilö, joka toimii kiusatun puolella ja pyrkii tukemaan kiusattua. Ulkopuolinen on henkilö, joka ei ole osallisena kiusaamiseen ja pyrkii pysyttelemään sivummalla. (Salmivalli 1998, 52.)

Tämän tutkielman aineistossa ei jaotella niin laajasti kiusaamisen eri rooleja kuin Salmivalli (1998) jakaa. Sen vuoksi pitäydyn tutkielmassani edellä mainitsemisissä jaotteluissa jakaen roolit kiusattuun, kiusaajaan, kiusaaja-kiusattuihin sekä ulkopuolisiin.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA - MENETELMÄ

3.1 *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus*

Tämän kandidaatin tutkielman menetelmäksi valikoitui systemaattinen kirjallisuuskatsaus, sillä tutkittavasta aiheesta löytyi jokseenkin paljon aikaisempaa kirjallisuutta. Kuitenkaan vain harvassa aiemmassa tieteellisessä julkaisussa oli tutkittu pelkästään perhetaustan yhteyttä koulukiusaamiseen. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla voimme saada ymmärrystä aiheesta suurenkin informaatiomassan seasta sekä samalla selvittää, millaista aikaisempaa tutkimusta on tehty, kuinka toimivia nämä tutkimukset ovat olleet sekä, millaista tutkimusta ei ole tehty, mutta olisi hyvä tulevaisuudessa tehdä (Petticrew & Roberts 2005).

Monissa tutkimuksissa käsiteltiin yleisesti riskitekijöitä koulukiusaamiseen liittyen ja riskitekijöinä nousivat esille tietyt perhetaustaan liittyvät seikat. Useissa tutkimuksissa myös käsiteltiin perhetaustan käsitettä laajemmin, kuten esimerkiksi vanhempien kasvatuksellisia resursseja sekä asenteita ja arvoja. Koin, että olisi tärkeää koota yhteen näitä saatuja tutkimustuloksia eri puolilta maailmaa, jotka liittyvät koulukiusaamisen sekä perhetaustan yhteyteen rajaten perhetausta käsittämään perheen sosioekonomista taustaa sekä perherakennetta. Erityisesti kiinnostavaa on saada tietoa siitä, millaisiin rooleihin koulukiusaaminen jakautuu riippuen oppilaan perhetaustasta olettaen, että perhetaustalla on vaikutusta kiusaamisen rooleihin. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus pyrkii tiivistämisen avulla selvittämään kysymyksiin vastauksia sekä testaamaan hypoteesin pitävyyttä sen sijasta, että suuresta informaatiosta vain tiivistettäisiin yleisesti tietoa (Petticrew & Roberts 2005).

Systemaattisella kirjallisuuskatsauksella tarkoitetaan siis menetelmää, jossa yhdistetään aiemman kirjallisuuden keskeisiä sisältöjä tai tutkimustuloksia. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus koostuu tietyistä vaiheista, joita ovat

tutkimuskysymysten asettaminen, eli määritellään varsinainen tutkimusongelma, luodaan ja täsmennetään hakutermit, joilla aineistoa lähdetään hakemaan tietokannasta, rajataan hakua halutulla tavalla, esimerkiksi asettamalla tarkka aikaväli tai kieli julkaisuille, käydään aineistoa läpi ja seulotaan aineistoa oman teoriasuunnan mukaisesti. Sen lisäksi aineistoa analysoidaan ja tehdään laadunarviointi sekä lopuksi tehdään kuvailu tuloksista. (Salminen 2011, 9–17.)

Kirjallisuuden löytyminen nykyään verkkojulkaisuina luo paljon mahdollisuuksia, mutta asettavaa samalla omat haasteensa kirjallisuuskatsausta tehdessä. Tietokannasta on mahdollista päästä helposti käsiksi erilaisiin tutkimuksiin ja kerätä aineistoa, mutta toisaalta haasteena voi olla liiallinen informaatiotulva, sillä muutamalla hakusanalla voi löytyä tuhansia hakutuloksia aiheeseen liittyen. Petticrew ja Roberts (2005) tuovat esille systemaattista kirjallisuuskatsausta käsittelevässä teoksessaan juuri tämän informaatiotulvaan liittyvän ongelman, jossa tutkija on tilanteessa, että suuresta massasta täytyy osata seuloa omaan aiheeseen relevantit julkaisut.

3.2 Tutkielman aineisto ja valintakriteerit

Tämän tutkielman aineiston keruu alkoi tutkimuskysymysten asettelulla, jotka muodostuivat tutkimaan perhetaustan yhteyttä koulukiusaamiseen sekä eri perhetaustan tekijöiden yhteyttä kiusaamisen rooleihin. Näiden kysymysten pohjalta pystyin muodostamaan keskeisistä termeistä sopivan hakulausekkeen. Lopulliseksi hakulausekkeeksi muodostui *Bully* AND "family background" OR "socioeconomic status" AND school AND child* AND adolescent*. Käytin hakusanojen katkaisua, lainausmerkkejä sekä AND- ja OR-operaattoreita, jotta saan laajemmin hakutuloksia. Katkaisun avulla pyrin mahdollistamaan sen, että sana *bully* (*kiusaaja*) voi taipua myös sanaksi *bullying* (*kiusata*) sekä samoin sana *child* (*lapsi*) kohdalla on mahdollisuus taipua sanaksi *children* (*lapset*). Lainausmerkkejä käytin sanojen *family background* (*perhetausta*) sekä *socioeconomic status* (*sosioekonominen status/tausta*), jotta kyseiset termit pysyvät yhdessä. Tietokannaksi valikoitui Andor.

Hakulausekkeen muodostamisen ja tietokannan valinnan jälkeen aineistoa lähdettiin hakemaan. Taulukko (1) kuvastaa systemaattista aineistonkeruutani sen rajauksineen ja seulonnanvaiheineen. Ennen erillisiä rajauksia ensimmäisellä hakukerralla tuloksia tuli yhteensä 143 595, mutta rajattuani haun niihin tieteellisiin julkaisuihin, jotka ovat vertaisarvioituja, julkaistu aikavälillä 1990-2021, saatavilla verkossa ja joiden kieli on suomi tai englanti, hakutulos oli 97 650. Tässä kohtaa päätin rajata hakuani vielä aineistotyyppin mukaan, jolloin rajauksen ulkopuolelle jäi arvostelut. Tämän rajauksen jälkeen hakutuloksia oli 96 672. Hakutulosten määrä rajausten jälkeen oli edelleen suuri, joten haun järjestykseksi laitoin relevanssin, jolloin parhaiten aiheeseeni osuvat julkaisut ovat etupäässä ja vähemmän relevantit loppupäässä.

Ensimmäisestä seulonnan vaiheesta pääsivät eteenpäin ne julkaisut, jotka sisälsivät termejä, jotka viittasivat kiusaamiseen sekä perhetaustaan tai kiusaamiseen liittyviin riskitekijöihin. Ensimmäisessä seulonnan vaiheessa kävin sivu sivulta läpi tietokannasta löytyviä tutkimuksia. Relevanssin ansiosta etupäässä olivat ne tutkimukset, jotka sisälsivät mahdollisimman paljon hakulausekkeen sanoja ja olivat näin ollen enemmän relevantteja omaan aiheeseeni nähden. Tämän johdosta noin 800 tutkimuksen jälkeen saadut hakutulokset alkoivat olla kauempana omasta aiheestani ja sisältää vain yhden hakulausekkeen sanan, joten päätin seulonnan ensimmäisen vaiheen. Tässä vaiheessa julkaisuja kertyi 50.

Toisessa seulonnan vaiheessa aineistoa rajattiin abstraktin perusteella, jolloin jäljelle jäi 30 julkaisua. Seulonnan läpäisivät ne julkaisut, joiden abstraktista nousi esille tutkimustuloksia liittyen koulukiusaamisen ja perhetaustan yhteyteen. Tässä kohtaa rajasin pois ne julkaisut, joissa tutkittiin vain perhetaustan yhteyttä nuorten mielenterveysongelmiin tai yleiseen hyvinvointiin, kiusaaminen rajautui nettikiusaamisen tutkimiseen, perhetaustan osalta oli huomioitu vain kasvatukseen, emotionaaliseen tai vanhempien arvoihin ja asenteisiin liittyvät seikat tai koulukiusaamisen ja perhetaustan yhteyttä ei ollut tutkittu lainkaan.

Kolmas ja viimeinen aineiston seulonnan vaihe tapahtui tekstin perusteella. Tässä kohtaa luin julkaisut läpi ja kirjasin keskeisimmät tutkimustulokset ylös. Seulonnassa karsiutui tutkimus, mikäli siinä ei käsitelty täsmälleen perhetaustan ja kiusaamisen yhteyttä, julkaisun koko tekstiä ei ollut saatavilla, tutkimuksessa

ei ilmennyt kiusaamisen rooleihin liittyvää dataa tai julkaisun tutkimusmenetelmänä oli käytetty systemaattista kirjallisuuskatsausta. Rajasin kirjallisuuskatsaukset pois aineistostani, sillä saman aihepiirin tutkimuksessa saattaisi olla samoja tieteellisiä julkaisuja oman aineistoni kanssa, jolloin tutkimustulokset saattaisivat täten vääristyä. Viimeisen seulonnan vaiheen jälkeen jäljelle jäi 10 tieteellistä vertaisarvioitua julkaisua, jotka olivat empiirisiä tutkimuksia, joissa oli kerätty oma aineisto. Näistä julkaisuista muodostui lopulta tämän tutkielman aineisto.

TAULUKKO 1. Systemaattinen aineistonkeruu Andor-tietokannasta

Hakulauseke	Bully* AND "family background" OR "socioeconomic status" AND school AND child* AND adolescent
Vuosi	1990–2021
Vertaisarvioitu artikkeli	Kyllä
Saatavilla verkossa	Kyllä
Kieli	Englanti tai suomi
Aineistotyyppi	Kirjat, kirjan luvut, artikkelit, konferenssijulkaisut, lehdet, tekstiaineistot & väitöskirjat
Tulokset	96 672
Seulonta otsikon perusteella	50
Seulonta abstraktin perusteella	30
Lopullinen seulonta tekstin perusteella	10

Toisen seulonnan vaiheen jälkeen kaikki julkaisut kerättiin Excel-tilukoon. Tähän taulukoon listattiin julkaisun nimi, tekijät, perhetaustaan liittyvät tekijät, jotka tutkimuksessa nousevat esille sekä molemmat tämän tutkielman tutkimuskysymykset, eli millainen yhteys perhetaustalla on koulukiusaamiseen sekä miten kiusaamisen roolit näyttäytyvät perhetaustasta riippuen. Jokaisesta julkaisusta kirjattiin ylös kyseiset tiedot tai tietojen puuttuminen. Näin kolmannen

vaiheen seulonnessa taulukosta pystyttiin poimimaan ne julkaisut, jotka olivat sisällöltään tämän tutkimusaineistoon relevantteja.

Lopullinen aineisto kasattiin myös Exceliin samoilla tiedoilla kuin edellisessä vaiheessa, mutta tässä kohtaa tutkimuksista tuotiin esille myös tiedot, mistä maasta tutkimuksen aineisto on kerätty sekä missä maassa tutkimus on tehty, minkä ikäisiä oppilaita tutkimuksessa on tutkittu sekä kuinka laajasta tutkimuksesta oli kyse sekä miten tämä aineisto oli kerätty. Taulukko (2) osoittaa lopullisen aineiston tutkimukset sekä tiedot, mistä maasta tutkimuksen aineisto on kerätty, tutkimukseen osallistuneiden ikä ja lukumäärä sekä menetelmä, miten tutkimus on toteutettu tai mistä aineisto on kerätty.

TAULUKKO 2. Lopullinen aineisto

Tutkimus	Maa, josta aineisto kerätty	Tutkimukseen vastanneiden ikä	Tutkimukseen osallistuneet	Aineistonkeruu
Ray & Gregory (2001). School experiences of the children of lesbian and gay parents. <i>Family Matters (Melbourne, Vic.)</i> , 59, 28–34.	Australia	5-12	48	Avoimia ja suljettuja kysymyksiä sisältävä kysely netissä sekä haastattelu
Jansen, Veenstra, Ormel, Verhulst & Reijneveld (2011). Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education. the longitudinal TRAILS study. <i>BMC Public Health</i> , 11(1), 440–440.	Alankomaat	11 & 13,5	2230 (ensimmäinen keruu) & 2149 (toinen keruu)	Aineisto kerätty prospektiivisestä kohorttitutkimuksesta kahtena eri ajankohtana. Ensimmäinen data ajalta 2001-2002 ja toinen 2003-2004
Shahrour (2020). Prevalence, correlates, and experiences of school bullying among adolescents: A national study in Jordan. <i>School Psychology International</i> , 41(5), 430–453.	Jordania	12-17	1 083	Kyselylomake, jossa kysymyksiä koulukiusaamisesta sekä sosiodemografiasta.
Fu (2013). Bullying Victimization, Socioeconomic Status and Behavioral Characteristics of 12th Graders in the United States, 1989 to 2009: Repetitive Trends and Persistent Risk Differentials. <i>Child Indicators Research</i> , 6(1), 1–21.	Yhdysvallat	16-17	yli 44 000	Aineisto kerätty 1989-2009 vuosina yhdysvalloissa kansallisesti tehdyn tutkimuksen pohjalta. Tutkimus toteutettu kyselylomakkeella.
Silva-Rocha (2020). Bullying involvement, family background, school life, and well-being feelings among adolescents. <i>Journal of Public Health</i> , 28(5), 481–489.	Portugali	12-17	2 623	Aineisto kerätty 2014-2015 lukuvuonna anonyyminä kyselylomakkeella.
Chung (2018). What makes bullies and victims in Korean elementary schools? <i>Children and Youth Services Review</i> , 94, 132–139.	Korea	11-12	1909	Aineisto kerätty Kansallisen nuorisopolitiikan instituution kyselystä vuodelta 2015.
Due (2009). Socioeconomic Inequality in Exposure to Bullying During Adolescence: A Comparative, Cross-Sectional, Multilevel Study in 35 Countries. <i>American Journal of Public Health</i> (1971), 99(5), 907–914.	Itävalta, Belgia (flaaminkieliset), Belgia (ranskankieliset), Kanada, Kroatia, Tšekki, Tanska, Englanti, Viro, Suomi, Ranska, Saksa, Kreikka, Grönlanti, Unkari, Israel, Italia, Latvia, Liettua, Makedonia, Malta, Alankomaat, Norja, Puola, Portugali, Irlanti, Venäjä, Skotlanti, Slovenia, Espanja, Ruotsi, Sveitsi, Ukraina, Yhdysvallat, Wales,	11, 13 & 15	162 305	Poikkileikkaustutkimus kyselylomakkeella, anonyymisti.
Jansen (2012). Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter? <i>BMC Public Health</i> , 12(1), 494–494.	Alankomaat	5-6	6 379	Aineisto kerätty vuosilta 2008-2009 väestöpohjaisesta kansallisesta terveyskyselystä, joka on hallituksen hyväksymä rutiinikysely.
Magklara (2012). Bullying behaviour in schools, socioeconomic position and psychiatric morbidity: a cross-sectional study in late adolescents in Greece. <i>Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health</i> , 6(1), 8–8.	Kreikka	16-18	5 614	Kaksiosainen haastattelu, jossa tutkittavat ovat valittu satunnaisella otannalla.
Shetgiri (2012). Parental characteristics associated with bullying perpetration in US children aged 10 to 17 years. <i>American Journal of Public Health</i> (1971), 102(12), 2280–2286.	Yhdysvallat	10-17	44 848	Aineisto kerätty vuoden 2007 kansallisen terveyskyselyn pohjalta.

4 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Tässä osiossa käyn läpi aineiston pohjalta esille nousseet keskeiset tulokset. Tarkastelen tuloksia peilaten niitä tutkimuskysymyksiini. Ensimmäisessä vaiheessa tuon esille keskeisimmät tulokset perhetaustan ja koulukiusaamisen yhteyden väliltä. Tämän jälkeen syvennyn tarkastelemaan tarkemmin kiusaamiseen liittyviä rooleja riippuen perhetaustan tekijöistä.

4.1 Miten perhetausta on yhteydessä koulukiusaamiseen?

Puolessa tutkimuksista (5) perhetaustalla ja kiusaamiselle todettiin olevan selvä yhteys (Jansen ym. 2011; Shahrour 2020; Due ym. 2009; Jansen 2012; Shetgiri 2012). Näissä tutkimuksissa erityisesti perheen sosioekonomiset tekijät olivat keskiössä. Lopuissa tutkimuksista (5) perhetaustan ja kiusaamisen väliltä saatiin tuloksia, mutta yhteys näiden tekijöiden välillä ei ollut huomattavasti merkittävä (Magklara 2012; Chung 2018; Ray & Gregory 2001; Fu 2013; Silva-Rocha 2020).

Sosioekonomisesta taustasta erityisesti vanhempien koulutustason yhteys kiusaamiseen nousi aineistossa esille. Yleisesti vanhempien alhainen koulutustaso nähtiin riskitekijänä koulukiusaamisen ilmentymiselle (Chung 2018; Jansen 2012; Magklara 2012; Shetgiri 2012). Etenkin isän koulutuksella nähtiin olevan vaikutusta koulukiusaamisen ilmentymiseen (Shahrour 2020). Lieventävänä tekijänä nähtiin isän teknillinen tutkinto sekä äidin toisen asteen koulutus (Magklara 2012). Yleisesti vanhempien korkeammalla koulutustasolla nähtiin olevan vaikutusta kiusaamisen harvemmalle ilmentymiselle (Chung 2018). Äidin koulutustason vaikutuksista koulukiusaamisen ilmentymiseen saatiin tuloksia sekä puolesta että vastaan. Äidin matala koulutustaso nähtiin riskitekijänä kiusaamisen uhriksi joutumiselle (Fu 2013), mutta toisaalta todettiin,

ettei äidin koulutustasolla ole vaikutusta kiusaamisen ilmentymisen kanssa (Shahrour 2020).

Toinen sosioekonomiseen taustaan liittyvä tekijä, joka nähtiin riskitekijänä koulukiusaamisen kanssa, oli perheen taloudelliset haasteet tai vähävaraisuus (Shahrour 2020; Magklara 2012; Shetgiri 2012). Vanhempien korkeammilla vuosittaisilla tuloilla nähtiin pientä yhteyttä koulukiusaamisen ilmentymisen kanssa (Chung 2018), mutta suurin osa tuloksista viittasi kuitenkin perheen taloudellisiin haasteisiin tai vähävaraisuuteen, joka nähtiinkin riskitekijänä kiusaamisen ilmentymisen kanssa (Shahrour 2020; Magklara 2012; Shetgiri 2012).

Vanhempien työttömyyden nähtiin lisäävän koulukiusaamisen riskiä (Jansen 2012; Magklara 2012). Tuloksissa ilmeni, että isän työttömyys aiheuttaa suurempaa riskiä, mutta puolestaan isän eläke nähtiin kiusaajana toimimista hieman lieventävänä tekijänä (Magklara 2012). Äidin puolella yleisesti taloudellinen passiivisuus mukaan lukien eläke olivat yhteydessä koulukiusaamiseen (Magklara 2012).

Yleisesti sosioekonomisella taustalla todettiin olevan yhteyttä koulukiusaamisen ilmentymisen kanssa. Heikko sosioekonominen tausta on riskitekijä koulukiusaamiselle (Jansen ym. 2011; Shahrour 2020; Fu 2013; Due ym. 2009; Jansen 2012; Magklara 2012; Shetgiri 2012). Heikommasta sosioekonomisesta taustasta tulevilla lapsilla ja nuorilla on myös suurempi riski joutua ankarampien kiusaamisen muotojen uhriksi (Fu 2013). Erityisesti yhteisöissä, kuten asuinalueilla ja kouluissa vallitseva sosioekonominen epätasa-arvo altistaa kiusaamiselle (Due ym. 2009).

Perherakenteeseen liittyvistä tekijöistä yksinhuoltajuus ja asuminen ilman biologisia vanhempia olivat suurempi riski kiusaamisen ilmentymiselle kuin asuminen kahden vanhemman perheessä (Fu 2013; Silva-Rocha 2020; Chung 2018; Jansen ym. 2011; Jansen 2012). Voi kuitenkin olla eroa, asuuko lapsi tai nuori yksin äidin vai isän kanssa, sillä yksin äidin kanssa asuminen altisti kiusaamiselle, mutta yksin isän kanssa asuminen puolestaan saattoi olla lieventävä tekijä kiusaamiseen osallistumisen kanssa (Silva-Rocha 2020). Myös vanhempien kuuluminen seksuaalivähemmistöön saattaa altistaa lasta tai nuorta kiusaamiselle enemmän (Ray & Gregory 2001).

4.2 Millaisena koulukiusaamisen roolit ilmenevät riippuen perhetaustasta

TAULUKKO 3. Kiusaamisen roolit riippuen perhetaustan tekijöistä

Perhetaustan tekijä:	Kiusaaja	Uhri	Kiusaaja-kiusattu	Ulkopuolinen
Heikko sosioekonominen tausta	x (2)	x (3)	x (1)	
Isän työttömyys	x (1)			
Äidin työttömyys	x (1)	x (1)		
Isän alhainen koulutustaso	x (2)	x (2)	x (1)	
Äidin alhainen koulutustaso	x (2)	x (2)	x (1)	
Perheen taloudelliset haasteet/vähävaraisuus	x (1)			
Yksinhuoltajuus	x (2)	x (3)	x (1)	
Kahden vanhemman perhe				x (1)
Sijaishuollon muodossa asuminen		x (1)		
Vanhempien seksuaalivähemmistöön kuuluminen		x (1)		

Taulukossa x osoittaa perhetaustan tekijöiden sekä kiusaamisen roolien yhteyttä. Sulkeissa olevat numerot kertovat tarkemmin, kuinka monessa tutkimuksessa käy ilmi perhetaustan ja kiusaamisen roolien yhteys.

Yllä oleva taulukko (Taulukko 3.) ilmentää kiusaamisen rooleja riippuen lapsen tai nuoren perhetaustaan liittyvistä tekijöistä. Kuten edellä todettiin, on heikko

sosioekonominen tausta yhteydessä koulukiusaamisen ilmentymiseen, mutta perhetaustalla on myös merkitystä kiusaamisen roolien kanssa.

Kahden vanhemman perhe sekä vahva sosioekonominen tausta altistaa heikommin kiusaamiseen (Jansen ym. 2011). Vanhempien korkeammat vuosittaiset tulot nähtiin kuitenkin olevan hieman yhteydessä kiusaamisen uhriksi joutumisen kanssa (Chung 2018). Yleisesti tulosten mukaan heikommalla sosioekonomisella taustalla oli yhteyttä kiusaamisen kanssa enemmän kuin vahvalla sosioekonomisella taustalla.

Kiusaajana toimiselle altistava tekijä oli yleisesti perheen heikko sosioekonominen tausta (Jansen ym. 2011; Jansen 2012; Magklara 2012; Shetgiri 2012). Sosioekonomisen taustan tekijöistä esille nousivat perheen vähävaraisuus, vanhempien matalampi koulutustaso sekä työttömyys, jotka olivat riskitekijöitä kiusaajana toimiselle (Jansen 2012; Magklara 2012; Shetgiri 2012). Erityisesti isän työttömyys sekä äidin taloudellinen passiivisuus lisäsivät kiusaajana toimisen riskiä, mutta isän eläkkeellä puolestaan saattoi olla kiusaamisena toimista lieventävä vaikutus (Magklara 2012). Perherakenteeseen liittyvistä tekijöistä yksinhuoltajuus lisäsi kiusaajana toimisen riskiä (Jansen 2012; Shetgiri 2012).

Heikolla sosioekonomisella taustalla oli yhteys myös kiusaamisen uhriksi joutumisen kanssa (Jansen ym. 2011; Shahrour 2020; Fu 2013; Due ym. 2009). Sosioekonomisen taustan tekijöistä esille nousi vanhempien alhainen koulutuksen taso (Jansen 2012; Fu 2013; Shahrour 2020). Myös isän lukutaidottomuudella nähtiin olevan yhteys suurempaan riskiin joutua kiusaamisen uhriksi (Shahrour 2020). Kiusaamisen uhriksi joutumisen kanssa aineistossa nousi esille erityisesti perherakenteeseen liittyvät tekijät. Kiusaamisen uhriksi joutumiselle altistavia tekijöitä olivat yksinhuoltajuus tai asuminen muualla kuin omien vanhempien kanssa sekä sateenkaariperheessä asuminen (Ray & Gregory 2011; Fu 2013; Chung 2018). Vain äidin kanssa asuminen lisäsi kiusaamisen uhriksi joutumisen riskiä, mutta vain isän kanssa asuminen saattoi vähentää kiusaamiseen osallistumista (Silva-Rocha 2020).

Kiusaaja-kiusattu roolin ilmenemiseen vaikuttivat vanhempien matala koulutustaso, molempien vanhempien työttömyys sekä yksihuoltajaperheessä asuminen (Jansen 2012). Muutoin tulokset keskittyivät enimmäkseen tarkastelemaan kiusaajan sekä kiusaamisen uhrin rooleja.

5 POHDINTA

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää perhetaustan ja koulukiusaamisen välistä yhteyttä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Tutkimusaineisto koostui kymmenestä (10) tutkimuksesta, jotka oli toteutettu eri puolilla maailmaa. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi, joista ensimmäisessä tarkasteltiin, miten perhetausta on yhteydessä koulukiusaamiseen ja toisessa selvitettiin tarkemmin, millaisia rooleja kiusaamisen saa riippuen oppilaan perhetaustaan liittyvistä tekijöistä, kuten esimerkiksi perherakenteesta.

Keskeisimmät havainnot tutkimustulosten pohjalta ovat, että perhetaustalla on vaikutusta koulukiusaamiseen ja erityisesti heikko sosioekonominen tausta sekä yksinhuoltajuus ovat tekijöitä, jotka altistavat kiusaamiselle. Vaikka yleisesti tutkimuksessa nousee esille vanhempien alhaisemman koulutustason sekä yksinhuoltaja perherakenteen yhteys koulukiusaamiseen, oli tutkimusten välillä kuitenkin sukupuolten välisiä eroja.

Havaittiin eroavaisuutta sillä, asuuko lapsi tai nuori äidin vai isän kanssa ja näin ollen vain äidin kanssa asuminen altisti kiusaamisen uhriksi joutumiselle, kun taas vain isän kanssa asuminen saattoi vähentää kiusaamiseen osallistumisen riskiä (Silva-Rocha 2020). Silva-Rochan (2020) tutkimuksen mukaan ei siis ole koulukiusaamisen kannalta yhdentekevää, onko perheen yksinhuoltaja isä vai äiti. Muissa tutkimuksissa ei noussut esille sukupuolten välistä tarkastelua tutkittaessa perherakenteen yhteyttä koulukiusaamiseen.

Shahrurin (2020) tutkimuksessa korostui myös se, että etenkin isän lukutaidottomuus sekä alhaisempi koulutustaso lisää koulukiusaamisen uhriksi joutumisen riskiä, mutta äidin koulutustasolla ei nähty olevan vaikutusta kiusaamisen ilmentymiseen. Kyseinen tutkimus toteutettiin Jordaniassa ja tulosta selitettiinkin sillä, että Jordaniassa isä on useimmiten perheessä se vastuussa taloudesta ja äiti toimii useimmiten kodinhoitajan roolissa. (Shahrour 2020.) Tämä kuvastaa hyvin sitä, kuinka tulokset voivat vaihdella maiden välillä riippuen kulttuurista, arvoista ja asenteista, jotka ovat kyseisessä maassa vallitsevia.

Kiinnostavaa olisikin tietää, millaisia tuloksia Suomesta voitaisiin saada vanhempien koulutustason ja koulukiusaamisen välillä riippuen vanhemman sukupuolesta, sillä Suomea pidetään lähtökohtaisesti maana, jossa sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu suhteellisen hyvin.

Kiusaamisen roolien välillä ei ollut tulosten mukaan havaittavissa mitään yksittäistä perhetaustan tekijää, joka olisi yhteydessä erityisesti johonkin tiettyyn rooliin. Samat tekijät, jotka altisivat koulukiusaamiselle, kuten heikko sosioekonominen tausta sekä yksinhuoltajuus, olivat yhtä lailla yhteydessä sekä kiusaajana toimiselle että kiusaamisen uhriksi joutumiselle. Esille nousee kuitenkin ehjän perhetaustan yhteys sille, että oppilaan rooli kiusaamisessa on ulkopuolinen (Jansen 2012).

Mielenkiintoinen havainto nousi esille Due ym. (2009) tutkimuksessa, kun aineistoa kerättiin useammasta eri maasta. Kyseisessä tutkimuksessa nousi esille, että koulukiusaamista ilmenee erityisesti yhteisöissä, kuten asuinalueilla ja kouluissa, jossa vallitsee ekonominen epätasa-arvo. Tämä olikin mielenkiintoinen havainto siitä, että nimenomaan eriarvoisuus sekä sosioekonomisen aseman vaihtelevuus tietyllä alueella on kiusaamiselle altistava tekijä, eikä välttämättä niinkään jokin yksittäinen tietty tekijä.

Tulosten luotettavuudessa on kuitenkin huomioitava se, että tutkimuksissa käsiteltävä koulukiusaaminen on aiheena arka ja moni lapsi tai nuori saattaa tuntea häpeää niin kiusaamisen uhrina olemista kuin itse kiusaajana toimimisesta. Onkin siis mahdollista, ettei tutkimuksen kyselylomakkeisiin olla raportoitu kaikkea kiusaamiseen liittyvää toimintaa. Näin ollen ei siis voida olla täysin varmoja aineistossa olevien tutkimusten tulosten luotettavuudesta, vaikka suurimmassa osassa tutkimuksissa olikin mainittu anonyymiydestä aineistonkeruussa. Myös pieni otanta tutkimuksessa, jossa selvitettiin sateenkaariperheessä elävien lasten ja nuorten kokemuksia ei välttämättä anna tarpeeksi laajaa ja luotettavaa kuvaa ilmiöstä, mutta toimii kuitenkin suuntaa antavana tuloksena.

Tässä tutkielmassa vahvuuksia oli aineiston monipuolisuus. Monipuolisuudella viitataan siihen, että aihepiirin tutkimuksia sekä niiden tutkimusaineistoa oli kerätty melko laajasti eri puolilta maailmaa. Suurimmassa osassa tutkimuksissa otanta oli melko suuri. Tämän ansiosta pystyttiin saamaan kuvaa ilmiöstä suhteellisen laajasti huomioiden myös erilaiset kulttuurit.

Tutkielmani aineisto rajautui myös sopivan kokoiseksi, joten aineistoa pystyi käsittelemään ja käymään läpi huolellisesti. Aineiston keruussa onnistuin myös siltä osin, että jokaisessa tieteellisessä julkaisussa vastattiin molempiin tämän tutkielman tutkimuskysymyksiin; perhetaustan ja koulukiusaamisen yhteyteen sekä perhetaustan tekijöiden vaikutuksesta kiusaamisen rooleihin.

Tutkielmani eettisyys ei niinkään ole sidoksissa tässä tutkimuksessa vahvasti itse aineistonkeruuseen ja yksilöön, sillä aineisto koostui jo aikaisemmin tehdyistä tieteellisistä julkaisuista, jossa yksilöön kohdistuvat eettiset näkökulmat ovat jo kertaalleen huomioitu, esimerkiksi tutkittavien yksityisyydensuoja, hyvinvointi sekä ihmisarvo. Eettisyys näkyi tässä tutkielmassa kuitenkin yhteisön tasolla sensitiivisinä sanavalintoina sellaisten aihealueiden ympärillä, jotka voivat olla tabuja tai muuten arkoja, kuten seksuaalisuus, seksuaalivähemmistöt sekä tutkielmani yksi päätemoistani, kiusaaminen. Tutkielmani ei myöskään väärennä tieteellisiä tuloksia ja pyrkimykseni onkin edistää tiedettä kokoamalla keskeisiä tutkimustuloksia tutkittavasta aiheestani sekä luoda näkökulmia koulukiusaamiseen liittyen.

Heikkoutena tässä tutkimuksessa oli aineistonkeruun ensimmäinen vaihe, jossa hakutuloksia tuli paljon. Tätä olisi voinut helpottaa hieman, jos hakulausekkeessa olisin sijoittanut sanat toiseen järjestykseen, jolloin kaikki AND-operaattorilla yhdistetyt sanat olisivat olleet peräkkäin ja viimeisenä OR-operaattorilla erotellut sanat. Toinen puute hakulausekkeessa oli yhteyden puutos sanojen kiusaaminen ja koulu välillä, sillä tutkielmani kuitenkin rajoittui tarkastelemaan nimenomaan koulukiusaamista eikä kiusaamista yleisesti. Nämä sanat olisi voinut laittaa lainausmerkeillä esimerkiksi *”school bullying”*.

Tutkielman aineisto koostui myös pitkälti kyselylomakkein kerätystä datasta. Kuten aiemmin mainittu, on koulukiusaaminen aiheena haastava, sillä sitä käsitellessä tulee olla sensitiivinen, mutta osata myös luoda riittävä luottamussuhde tutkittavaan, jotta hän uskaltaa kertoa rehellisesti kokemuksistaan. Näin ollen jatkotutkimusta ajatellen olisikin hyvä pohtia, millaisia muita menetelmiä olisi tutkia koulussa tapahtuvaa kiusaamista. Jonkinlainen pitkäaikaisempi observointi esimerkiksi välitunneilla tai oppituntien aikana voisi avata kouluarkea eri tavalla, mutta toisaalta tutkijan läsnäolo saattaisi sekoittaa normaalia ryhmädynamiikkaa tai pelkästään ulkopuolisen aikuisen läsnäolo voisi

toimia kiusaamista ehkäisevänä tekijänä itsessään, joka puolestaan vääristäisi tutkimustuloksia kiusaamisen ilmentymisestä.

Jatkotutkimuksen aihetta ajatellen mielenkiintoista olisi lähteä tutkimaan perhetaustan ja koulukiusaamisen yhteyttä siitä näkökulmasta, miten kiusaamista ilmenee koulussa, jossa oppilaat tulevat ekonomisesti eriarvoista lähtökohdista sekä verrata tätä sellaiseen kouluun, jossa suurimmaksi osin oppilaat tulevat saman kaltaisista lähtökohdista. Duen ym. (2009) tutkimus osoitti, että alueellinen yhteisössä vallitseva eriarvoisuus on riskitekijä kiusaamisen ilmentymiselle, joten tätä ilmiötä olisikin mielenkiintoista tarkastella lisää. Toisaalta myös Suomesta kerätty aineisto liittyen perherakenteen sukupuoliroolien merkitykseen koulukiusaamisen ilmentymisessä voisi olla mielenkiintoinen ja tuloksia voisi verrata Shahrourin (2020) tutkimukseen, jonka aineisto oli kerätty Jordaniassa. Näin voitaisiin saada kuvaa siitä, millaisia vaikutuksia yhteisössä vallitsevilla arvoilla ja asenteilla on.

Kuten aikaisemmin on todettu, on koulukiusaaminen ilmiönä varsin moniulotteinen ja haastava teema kaikin puolin. Aiheesta riittää paljolti tutkittavaa ja toisaalta myös ilmiön vakavuuden kannalta aihetta olisikin syytä jatkuvasti tutkia, jotta kiusaamista osattaisiin tunnistaa ja ennaltaehkäistä paremmin. Tämän tutkielman näkökulman rajaaminen perhetaustan yhteyteen koulukiusaamisessa on vain murto-osa kaikista niistä tekijöistä, jotka voivat kiusaamista aiheuttaa kouluyhteisössä, mutta antaa kuitenkin informaatiota siitä, että perhetaustalla on merkitystä kiusaamisen ilmentymisessä sekä kiusaamisen rooleissa.

LÄHTEET

- Allison, R. (2014). *Family histories of school bullying: implications for parent-child psychotherapy*. *Australasian Psychiatry : Bulletin of the Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists*, 22(2), 149–153.
<https://doi.org/10.1177/1039856214520791>
- Amato, K. & Keith, B. (1991). *Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis*. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26–46.
<https://doi.org/10.1037//0033-2909.110.1.26>
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. (2001). *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Stakes. Raportteja 263.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75472/Ra263-MikaLapsiamme.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bøe, Ø., Øverland, S., Lundervold, A. J. & Hysing, M. (2012). *Socioeconomic status and children's mental health: results from the Bergen Child Study*. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(10), 1557–1566.
<https://doi.org/10.1007/s00127-011-0462-9>
- Chung, S. (2018). *What makes bullies and victims in Korean elementary schools?* *Children and Youth Services Review*, 94, 132–139.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.09.035>
- Dewar, G. (2017). [verkkojulkaisu]. *When bullies get bullied by others: Understanding bully-victims*. Parenting science. viitattu 12.3.2021
<https://www.parentingscience.com/bully-victims.htm>
- Due, P., Merlo, J., Harel-Fisch, Y., Damsgaard, M., soc, M., Holstein, B., Hetland, J., Currie, C., Gabhainn, S., de Matos, M., & Lynch, J. (2009). *Socioeconomic Inequality in Exposure to Bullying During Adolescence: A Comparative, Cross-Sectional, Multilevel Study in 35 Countries*. *American Journal of Public Health* (1971), 99(5), 907–914.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.139303>

- Fu, F. (2013). *Bullying Victimization, Socioeconomic Status and Behavioral Characteristics of 12th Graders in the United States, 1989 to 2009: Repetitive Trends and Persistent Risk Differentials*. *Child Indicators Research*, 6(1), 1–21. <https://doi.org/10.1007/s12187-012-9152-8>
- Hamarus, P. (2008). *Koulukiusaaminen: huomaa, puutu, ehkäise*. Kirjapaja, Helsinki.
- Jansen, P. (2012). *Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?* *BMC Public Health*, 12(1), 494–494. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-494>
- Jansen, D., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F., & Reijneveld, S. (2011). *Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education. the longitudinal TRAILS study*. *BMC Public Health*, 11(1), 440–440. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-440>
- Kirsi, K. (2021, 27. tammikuuta). *Koskelan murhatutkinta valmistui: 16-vuotiaat epäillyt pitivät sadistisesti hauskaa uhrin kustannuksella – uhria pahoinpideltiin samassa paikassa useana perjantaina*. YLE. <https://yle.fi/uutiset/3-11758033>
- KiVa Koulu ®. <https://www.kivakoulu.fi/>
- Koivusilta, L. (2017). *Perhetaustaan liittyvät erot perusopetuksen oppilaiden hyvinvoinnissa Seinäjoella*. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0433-1>
- Lastensuojelulaki 12.2.2010/88 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L10P49>
- Lereya, S., Samara, M., & Wolke, D. (2013). *Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study*. *Child Abuse & Neglect*, 37(12), 1091–1108. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.03.001>
- Magklara, S. (2012). *Bullying behaviour in schools, socioeconomic position and psychiatric morbidity: a cross-sectional study in late adolescents in Greece*. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 6(1), 8–8. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-6-8>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. [verkkójulkaisu]. *Mitä kiusaaminen on?* viitattu 9.3.2021. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kiusaamisen-ehkaiseminen/mita-kiusaaminen-on/>

- Markkanen, I., Välimaa, R., & Kannas, L. (2021). *Forms of Bullying and Associations Between School Perceptions and Being Bullied Among Finnish Secondary School Students Aged 13 and 15*. *International Journal of Bullying Prevention*, 3(1), 24–33.
<https://doi.org/10.1007/s42380-019-00058-y>
- McLaughling, C., Costello, E. J., Leblanc, W., Sampson, N. A. & Kessler R. C. (2012). *Socioeconomic Status and Adolescent Mental Disorders*. *American Journal of Public Health* (1971), 102(9), 1742–1750.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2011.300477>
- Mukkila, S., Ilmakunnas, I., Moisio, P. & Saikkonen, P. (2017). *Perusturvan riittävyys ja köyhyys 2017*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-938-5>
- Petticrew, M & Helen R. (2005) *Systematic Reviews in the Social Sciences : A Practical Guide*, John Wiley & Sons, Incorporated. ProQuest Ebook Central,
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=239885>
- Plenty, S., & Jonsson, J. (2017). *Social Exclusion among Peers: The Role of Immigrant Status and Classroom Immigrant Density*. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(6), 1275–1288.
<https://doi.org/10.1007/s10964-016-0564-5>
- Ray, V., & Gregory, R. (2001). *School experiences of the children of lesbian and gay parents*. *Family Matters* (Melbourne, Vic.), 59, 28–34.
<https://link.gale.com/apps/doc/A78889316/ITOF?u=tampere&sid=ITOF&xid=ab355d62>
- Sainio, M., Herkama, S., Turunen, T., Rönkkö, M., Kontio, M., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2020). *Sustainable antibullying program implementation: School profiles and predictors*. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61, 132–142. Turun Yliopisto. Jyväskylän yliopisto.
- Salminen, A. 2011. *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Opetusjulkaisu: 62. Vaasan yliopisto.
- Salmivalli, C. (1998). *Koulukiusaaminen ryhmäilmionä*. Gaudeamus.
- Sateenkaariperheet ry. [verkkajulkaisu]. *Mikä sateenkaariperhe*. viitattu 9.3.2021
<https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/mika-sateenkaariperhe/>
- Shahrour, D. (2020). *Prevalence, correlates, and experiences of school bullying*

- among adolescents: A national study in Jordan*. *School Psychology International*, 41(5), 430–453. <https://doi.org/10.1177/0143034320943923>
- Shetgiri, L. (2012). *Parental characteristics associated with bullying perpetration in US children aged 10 to 17 years*. *American Journal of Public Health* (1971), 102(12), 2280–2286. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300725>
- Silva-Rocha, S. (2020). *Bullying involvement, family background, school life, and well-being feelings among adolescents*. *Journal of Public Health*, 28(5), 481–489. <https://doi.org/10.1007/s10389-019-01076-2>
- Sirniö, O. (2016). *Constrained life chances: Intergenerational transmission of income in Finland*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1098-5>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu].
ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2016, 1. *Lapseton aviopari on yleisin perhetyyppi*. Helsinki: Tilastokeskus. viitattu: 2.3.2021.
http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/perh_2016_02_2017-11-24_kat_001_fi.html
- Tilastokeskus. (1989). *Sosioekonomisen aseman luokitus 1989*. Helsinki. Tilastokeskus, käsikirjoja, 17.
- Torikka, K., Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, A., Marttunen, M., Luukkaala, T. & Rimpelä, M. (2014). *Self-reported depression is increasing among socio-economically disadvantaged adolescents – repeated cross-sectional surveys from Finland from 2000 to 2011*. *BMC Public Health*, 14(1), 408–408. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-408>
- Williams, P. (2013). *The Impact of School Bullying on Racial/Ethnic Achievement*. *Race and Social Problems*, 5(4), 296–308. <https://doi.org/10.1007/s12552-013-9105-y>